

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

**«Молиявий менежмент»
КАФЕДРАСИ**

«Молиявий менежмент» фанидан

“Дебиторлик ва кредиторлик қарзларни бошқариш” мавзуси
бўйича

РЕФЕРАТ

Бажарди: *ММ-61 гуруҳ*
талабаси Эшматов А.

Қабул қилди: *к.ўқ. Қурбонов Ж.*

ТОШКЕНТ-2010

Мавзу. Дебиторлик ва кредиторлик қарзларни бошқариш.

Режа:

- 1. Дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг вужудга келиш сабаблари уларни бошқаришнинг зарурлиги**
- 2. Дебиторлик қарзларини бошқариш**
- 3. Кредиторлик қарзларини бошқариш**

1. Дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг вужудга келиш сабаблари уларни бошқаришнинг зарурлиги

Дебиторлик қарзларидан тушадиган маблағлар ишлаб чиқарувчи корхонанинг асосий пул маблағлари манбаларидан бири ҳисобланади. Харидорлар мажбуриятларини ўз вақтида бажармасалар корхонада пул маблағлари дефицити келиб чиқади, жорий фаолиятини молиялаштириш учун корхонанинг айланма активларга бўлган эҳтиёжи ошади, молиявий ҳолати ёмонлашади. Бу эса ўз навбатида корхона ва харидорлар ўртасидаги ҳисоб муносабатларни ўзгартириш, кредит ва қарзларни сўндиришга қаратилган мос сиёсатни ишлаб чиқиш кераклигини келтириб чиқаради.

Бундан ташқари исталган хўжалик юритувчи субъектлар назорат қилиш бўйича асосий эътиборини фақатгина дебиторлик қарзларига эмас, балки, кредиторлик қарзларига ҳам қаратади. Шунинг учун қарзлар ҳаракати устидан қўйиладиган назоратнинг асосий вазифаларидан бири дебиторлик қарзлар даражасини кредиторлик қарзлари даражасигача ошмайдиган ҳажмгача камайтириш ҳисобланади.

Дебиторлик қарзлари устидан доимий назорат қарзлар кечикиш ва жарима солишгача йўл қўймай, ўз вақтида сўндирилишини таъминлаши керак.

Дебиторлик қарзлари корхонада нақд пулнинг камайтириш кетишига олиб келади, бу ўз навбатида ишлаб чиқариш узлуксизлиги бузилишига сабаб бўлади. Шунинг учун дебиторлик қарзлари устидан узлуксиз назоратни ўрнатиш муҳим аҳамият касб этади. Ўз вақтида сўндирилмаган дебиторлик

қарзлари бўйича қарздорларга нисбатан жазо чоралари ёки бирор бир жавобгарликка тортиш бошқарувда муҳим саналади.

Дебиторлик ва кредиторлик қарзлари вужудга келиш сабаблари:

1. Бир тизимга бўйсунувчи корхоналар ўртасида занжирли боғланиш мавжудлиги (бунга мисол сифатида давлат хариди бўйича етиштирилган маҳсулотни давлатга етказиб бериш, ўз навбатида давлат томонидан хўжалик субъектига зарур моддий ресурслар етказиб берилишини келтириш мумкин);
2. Корхоналарда молиявий беқарорлик ҳолатларининг юзага келиши;
3. Дебиторлик ва кредиторлик қарзлари бўйича таъсир доирасининг пастлиги (бунга мисол сифатида қарзлар бўйича жарималарнинг пастлиги уларнинг сунъий равишда ўсишини келтиришимиз мумкин);
4. Мароиктисодий беқарорлик ҳолатлари юзага келиши;
5. Аванс тўловлари амал қилиши.

2. Дебиторлик қарзларини бошқариш

Дебиторлик қарзларидан тушадиган маблағлар ишлаб чиқарувчи корхонанинг асосий пул маблағлари манбаларидан бири ҳисобланади. Харидорлар мажбуриятларини ўз вақтида бажармасалар корхонада пул маблағлари дефицити келиб чиқади, жорий фаолиятини молиялаштириш учун корхонанинг айланма активларга бўлган эҳтиёжи ошади, молиявий ҳолати ёмонлашади. Бу эса ўз навбатида корхона ва харидорлар ўртасидаги ҳисоб муносабатларни ўзгартириш, кредит ва қарзларни сўндиришга қаратилган мос сиёсатни ишлаб чиқиш кераклигини келтириб чиқаради.

Дебиторлик қарзлари устидан доимий назорат қарзлар кечикиш ва жарима солишгача йўл қўймай, ўз вақтида сўндирилишини таъминлаши керак.

Дебиторлик қарзлари корхонада нақд пулнинг камайиб кетишига олиб келади, бу ўз навбатида қандайдир операция бажаримай қолишига, айрим ҳолларда ишлаб чиқариш тўхтаб қолишига олиб келиши ҳам мумкин. Шунинг учун дебиторлик қарзлари устидан узлуксиз назоратни ўрнатиш муҳим аҳамият касб этади. Ўз вақтида сўндирилмаган дебиторлик қарзлари бўйича

қарздорларга нисбатан жазо чоралари ёки бирор бир жавобгарликка тортиш бошқарувда муҳим саналади.

Дебиторлик қарзларининг миқдори айланма активлар таркибида эгаллаган улушидан келиб чиқиб ўз таъсирини кўрсатади. Корхонада кўп ҳолатларда оз бўлсада дебиторлик қарзлари бўлади. Бу одий ҳолат бўлиши мумкин, лекин ҳозирги кунга келиб корхоналар бўш пул маблағларидан янада самарали фойдаланишга интилишларини ҳисобга оладиган бўлсак, дебиторлик қарзлари бу ҳолатда фойдаланиб бўлмайдиган бўш турган маблағлар ҳисобланади.

Дебиторлик қарзларини бошқариш корхона айланма активларини бошқариш умумий сиёсати таркибига киритилиши мақсадга мувофиқ. Бундан ташқари, дебиторлик қарзларини бошқариш корхона маркетинг сиёсати билан ҳамбарчас боғлиқ бўлиши керак.

Дебиторлик қарзлари :

- Харидор ва буюртмачилар қарзи;
- Олинган векселлар;
- Шўба ва филиаллар қарзи;
- Берилган аванслар;

Бошқа дебиторлик қарзлари.

Дебиторлик қарзларини бошқаришда қуйидагиларга эътибор қаратилади:

- Дебиторлик қарзлари бўйича аниқ чегара ва меъёрни белгилаш;
- Истеъмол кредитлари, тижорат кредитлари бўйича аниқ схемалар ишлаб чиқиш (тўлов жадвалларини ишлаб чиқиш);
- Харидорлар билан оптимал ҳисоб-китоб шаклини шакллантириш, олдиндан тўлов, аккредитивлардан максимал фойдаланиш (аккредитив – тўловни қафолатлаш мақсадида тижорат банкида шартнома қийматига тенг миқдорда махсус ҳисобрақам очиш);
- Дебиторлик қарзларини муддатлар бўйича таснифлаш;

- Дебиторлик қарзларини диверсификациялаш (фақатгина санокли мижозлар бўйича дебиторлик қарзлари шаклланишига йўл қўймасдан кенг миқёсда кўплаб субъектлар билан ҳамкорликка киришишни назарда тутади);
- дебиторлик қарзларининг корхона молиявий барқарорлигига таъсирини доимий мониторинг қилиш, дебиторлик ва кредиторлик қарзлари нисбатини назорат қилиш ва ҳ.;
- дебиторлик қарзлари бўйича таъсир чораларини белгилаш, яъни етказиб берилган товарларга шартномада кўрсатилган муддатдан олдин тўловлар амалга оширилганда чегирмалар белгилаш (қўллаш) ва аксинча, муддати ўтган дебиторлик қарзлари бўйича жарималар белгилаш (қўллаш) (ҳар иккаласи ҳам шартномада келтирилади);
- дебиторлик қарзлари юзага келиши эҳтимоли паст бўлган маҳсулот ишлаб чиқаришини ошириш ва аксинча дебиторлик қарзлари юзага чиқиш эҳтимоли юқори бўладиган маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини камайтириш дастурларини аниқлаштириш;
- факторинг операцияларини қўллаш (дебиторлик қарзларини паст суммада тижорат банкларига сотиш амалиёти).

¹ Бланк И.А. “Финансовый менеджмент”, Киев – Ника-Центр – 2004, 195-стр

3. Кредиторлик қарзларини бошқариш

Бундан ташқари исталган хўжалик юритувчи субъектлар назорат қилиш бўйича асосий эътиборини фақатгина дебиторлик қарзларига эмас, балки, кредиторлик қарзларига ҳам қаратади. Шунинг учун қарзлар ҳаракати устидан қўйиладиган назоратнинг асосий вазифаларидан бири дебиторлик қарзлар даражасини кредиторлик қарзлари даражасигача ошмайдиган ҳажмгача камайтириш ҳисобланади.

Кредиторлик қарзлари:

- Мол етказиб берувчи ва пудратчилардан қарз;
- Тўланадиган векселлар;
- Иш ҳақи бўйича қарзлар;
- Бюджет олдидаги қарзлар;
- Олинган аванслар;
- Бошқа кредиторлик қарзлари.

Корхонанинг тўловга қобилиятлилигини ва молиявий барқарорлигини сақлаш мақсадида кредиторлик қарзларини бошқаришда қуйидагиларга эътибор қаратилади:

1. Узоқ муддатли кредитлар бўйича амалга оширилаётган лойиҳалар самарадорлигини олдиндан баҳолаш;
2. Кредиторлик қарзлари ва дебиторлик қарзларининг миқдор ва вақт жиҳатдан бир-бирига ўзаро мувофиқлигини таъминлаш;
3. Кредиторлик қарзларини ўз вақтида қоплаш мақсадида тўлов календарларини ишлаб чиқиш;
4. Кредиторлик қарзларининг таъсир доирасидан келиб чиққан ҳолда сунъий равишда қарзларни юзага келтириш (масалан)
5. Шартномавий муносабатларни тўғри ташкил этиш (ой ёки чорак охирида маҳсулот сотиш бўйича дебиторлик қарзи шаклланиши навбатдаги ой ёки чорак бошида солиқ тўловлари бўйича кредиторлик қарзи шаклланишига сабаб бўлади)

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Бланк И.А. “Финансовый менеджмент”, Киев – Ника-Центр – 2004
2. Павлова Л.Н. Финансовый менеджмент: Учебник для вузов. — 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 269 с.
3. Карасева И.М. «Финансовый менеджмент» : учеб. пособие, – Москва-Омега-2006. 335 с.
4. “Молиявий менежмент” фанидан маърузалар матни. ТМИ 2010.
5. www.mf.uz
6. www.lex.uz
7. www.ziynet.uz.